

تکدی‌گری و مبادلات اقتصادی در بازار سنتی تهران

وحید مهربانی^۱

آسیب‌های اجتماعی مسائلی نیست که تنها در حوزه علوم اجتماعی قابل بحث و بررسی باشند. پیوند پدیده‌ها و رفتارهای اجتماعی با عملکرد اقتصادی با پیشرفت و پیچیده‌تر شدن جوامع قوی‌تر از گذشته شده است، به گونه‌ای که محدوده پیامدهای ناهنجاری‌های اجتماعی را گسترده‌تر ساخته است. تکدی‌گری از آشکارترین و شاید از رایجترین رفتارهای سوءاجتماعی است که مسأله اثر آن بر سطح عملکرد اقتصادی موضوع بررسی در این مطالعه است. از آنجایی که هزینه مبادله عاملی مؤثر بر میزان مبادلات است، در این تحقیق تلاش شده است تا به شناسایی این مسأله پرداخته شود که آیا می‌توان تکدی‌گری را نیز یکی از مصادیق شکل‌گیری هزینه مبادله دانست یا خیر؟ به منظور بررسی این موضوع، بازار سنتی تهران که سرشار از کسب و کارهای اقتصادی است انتخاب گردید و نمونه‌ای مشتمل بر ۴۰۰ نفر از کسبه بازار مورد استفاده قرار گرفت. نتایج مطالعه میدانی براساس پاسخ‌های بدست آمده و رگرسیون لججیت حاکی از این است که تکدی‌گری مانعی برای کسب و کار محسوب می‌شود، لذا می‌تواند با افزایش هزینه مبادله موجبات کاهش سطح مبادلات در مقایسه با وضعیت عدم وجود متکدیان در بازار را فراهم آورد.

واژه‌های کلیدی: تکدی‌گری، هزینه مبادله، بازار تهران و مبادلات اقتصادی.

۱. مقدمه

شاید بتوان گفت که معضلات و انحراف‌های اجتماعی سابقه‌ای به قدمت جوامع انسانی دارند. در هر جامعه و در هر عصری افرادی وجود داشته‌اند که در جهتی مغایر با ارزش‌ها و قوانین مدون یا نانوشته جامعه خود قدم برداشته‌اند و مرتکب رفتارهای سوء شده‌اند. تحلیل، ریشه‌یابی و رفع این گونه معضلات همواره موضوع بحث و تبادل نظر متخصصین علوم اجتماعی بوده است و همچنان نیز مقوله‌ای باز به شمار می‌رود.

تکدی‌گری در میان رفتارهای سوءاجتماعی از جمله مواردی است که حداقل در ظاهر شیوع گسترده‌تری نسبت به سایر آسیب‌های اجتماعی دارد و پدیده‌ای است که غالباً هر شهروند همه روزه آن را در سطح شهر مشاهده می‌کند. از ویژگی‌های خاص تکدی‌گری این است که برخلاف اغلب

ناهنجاری‌های اجتماعی، در جوامع انسانی اولیه وجود نداشته است، بلکه به جوامع پیشرفته امروزی اختصاص دارد (گلین، ۱۹۲۹). این پدیده از زوایای مختلفی قابل بررسی است، اما آنچه در این زمینه کمتر مورد توجه محققین قرار گرفته است، آثار و پیامدهای آن در زندگی اقتصادی و رفاهی شهروندان است که با این پدیده برخورد می‌کنند. در دنیای پیچیده امروز که روابط اجتماعی و اقتصادی در هم تنیده‌اند دیگر امکان تفکیک این دو زمینه مهم تشکیل‌دهنده حیات جامعه و مرزبندی میان آنها وجود ندارد تا آنجایی که رابطه علت و معلولی دوسویه میان مسائل اجتماعی و عملکرد اقتصادی قابل تصور است.

در زمینه تکدی‌گری مطالعاتی انجام گرفته است که هر یک بر ویژگی‌های خاصی از آن متمرکز شده‌اند و عمدتاً حوزه بررسی و تحلیلی خود را منحصر به اجتماعی نموده‌اند. به عنوان مثال، می‌توان به مطالعه ساروخانی و همکاران (۱۳۷۷) اشاره نمود که به مطالعه تکدی‌گری در سطح شهر تهران پرداختند و برای این منظور از نمونه‌ای شامل متکدیان و کمک‌کنندگان به آنها استفاده کردند. منتظر قائم (۱۳۸۶) نیز مطالعه مشابهی را در مقیاسی وسیعتر برای کل کشور انجام داد. همچنین مطالعه حاضر را می‌توان در همین راستا قلمداد نمود، اما توجه و تأکید بر مقوله‌ای متفاوت از آن چیزی است که موضوع پژوهش سایر محققان را تشکیل داده است. در غالب مطالعات صورت گرفته، بررسی مسأله تکدی معطوف به وضعیت متکدیان بوده است اما در مطالعه پیش رو موضوع تحقیق به بررسی پیامدهای تکدی‌گری در زمینه تأثیرپذیری فعالیت‌های اقتصادی کسبه بازار تهران واقع در منطقه ۱۲ اختصاص دارد. دلیل انتخاب بازار تهران این است که تعداد زیادی از تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان محصولات مختلف در منطقه بازار متمرکز شده‌اند و بدین خاطر مردم بسیاری نیز در آن تردد می‌کنند و حتی گردشگران خارجی نیز به بازدید از آن می‌پردازند. نتیجه این امر فراهم آمدن محیطی مناسب برای حضور و فعالیت متکدیان است که با هدف کسب درآمد کافی به بازار تهران مراجعه می‌کنند. از این رو، پرسشی که مطالعه حاضر سعی در پاسخگویی به آن را دارد بدین ترتیب است که آیا حضور متکدیان در بازار تهران تأثیر منفی بر حجم فعالیت‌ها و سطح مبادلات فعالان اقتصادی حاضر در بازار دارد؟ از این رو، در این مطالعه قصد بر آن نیست که به تمام جوانب پدیده تکدی‌گری پرداخته شود بلکه با تمرکز مطالعه میدانی بر کسبه بازار تلاش می‌گردد تا نگرش آنها نسبت به تکدی در بازار شناسایی شود. به منظور تحقق این امر، ساختار مقاله به شرح ذیل است.

در بخش دوم، معرفت‌شناسی تحقیق مشخص می‌گردد. در بخش سوم چارچوب نظری مسأله مورد مطالعه ارائه می‌شود. در بخش چهارم نمونه مورد مطالعه مشخص شده، موقعیت بازار تهران که

محدوده مطالعه را در بر می‌گیرد، معرفی می‌گردد و سپس محدودیت‌های حین تحقیق ذکر می‌گردد. بخش پنجم به ارائه یافته‌ها اختصاص دارد و بخش ششم نتیجه‌گیری از بحث را ارائه می‌سازد.

۲. معرفت‌شناسی تحقیق

پس از تصریح مسأله، اتخاذ معرفت‌شناسی^۱ مشخص دومین گام از فرایند تحقیق در مطالعات توسعه را تشکیل می‌دهد که نحوه نگرش نسبت به مسأله مورد بررسی و چگونگی دستیابی به دانش را مشخص می‌سازد. در مطالعات توسعه دو مبنای معرفت‌شناسانه وجود دارد: اثبات‌گرا و ساختارگرا. در اثبات‌گرایی عقیده بر آن است که یک واقعیت عینی و ملموس وجود دارد که می‌بایست آن را شناخت، در حالی که در ساختارگرایی چندین واقعیت در مورد یک پدیده خاص وجود دارد که ذهنی و غیرملموس هستند. در اثبات‌گرایی سؤال‌ها از نوع توصیفی^۲ و یا تبیینی^۳ هستند به این معنا که چگونه یک پدیده باعث تغییر پدیده دیگر می‌شود (سؤال توصیفی) و یا آیا یک پدیده عامل توضیح‌دهنده تغییرات پدیده دیگر است (سؤال تبیینی)؟ اما در معرفت‌شناسی ساختارگرا سؤال‌ها از نوع تفسیری^۴ هستند یعنی دلالت بر این دارند که یک پدیده خاص چیست (سامر و تریب، ۲۰۰۴). از آنجایی که مطالعه حاضر در پی آن است که به بررسی تأثیر تکدی‌گری به عنوان یک پدیده اجتماعی بر سطح مبادلات و فعالیت‌های اقتصادی بپردازد، لذا روشن است که معرفت‌شناسی آن با رویکرد اثبات‌گرایی تطابق بیشتری دارد لذا سؤال تحقیق از نوع توصیفی است. در واقع، مسأله این است که آیا در جهان واقعی تکدی‌گری بر سهولت کسب و کار در یک محیط با انبوهی از فعالان اقتصادی تأثیر دارد یا خیر و اگر چنین رابطه‌ای واقعیت دارد در چه جهتی است. با اتکا بر معرفت‌شناسی اثبات‌گرا تلاش می‌گردد تا پس از تدوین چارچوب نظری که رابطه دو پدیده مدنظر را در فضای نظری مشخص می‌سازد با جمع‌آوری داده‌ها و استفاده از روش‌های کمی - که در رویکرد اثبات‌گرایی متداول است - و آزمون فرضیه مسأله پیش‌رو تحلیل گردد.

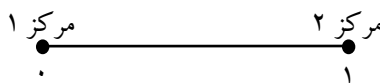
---

1. Epistemology
2. Descriptive
3. Explanatory
4. Interpretive

۳. چارچوب نظری

مجرای دیگری که می‌تواند پیامدهای گسترش تکدی‌گری در جامعه را روشن سازد، هزینه مبادله^۱ است. هرگونه مبادله کالا و خدمات در هر سطح نیاز به تنظیم قرارداد دارد و هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیمی را با توجه به اهمیت آن قرارداد تحمیل خواهد کرد. جمع‌آوری اطلاعات در خصوص کالاهای مورد مبادله، مذاکره با طرف‌های قرارداد، اقدامات نهادی برای کاهش ریسک و جلوگیری از رفتار فرصت‌طلبانه همه نیازمند صرف هزینه است. به مجموع این هزینه‌ها، هزینه‌های مبادلاتی گفته می‌شود (متوسلی، ۱۳۸۲). این مفهوم از انعطاف‌پذیری برخوردار است به گونه‌ای که حتی زمان صرف‌شده و هزینه‌های جانبی انجام مبادله در تمام شقوق آن را در بر می‌گیرد.

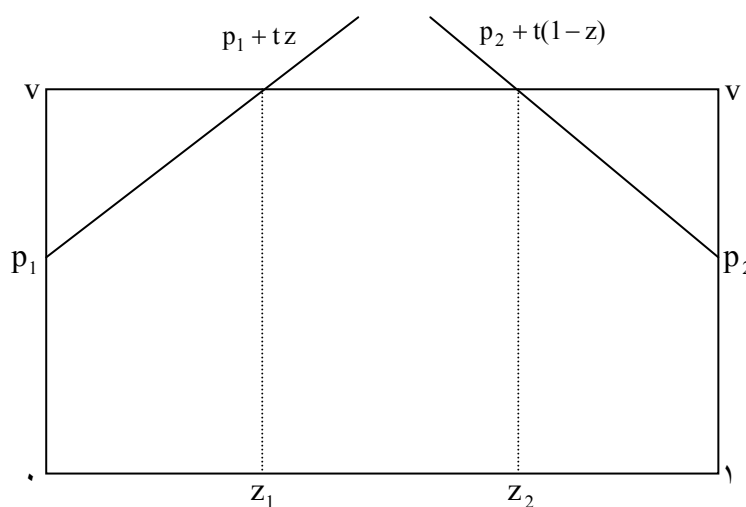
ادبیات اقتصادی حاکی از آن است که افزایش هزینه مبادله در اقتصاد منجر به کاهش سطح مبادلات و لذا کاهش تولید و مصرف می‌گردد. اگر تکدی نیز یکی از مقولاتی باشد که هزینه مبادله را هرچند اندک افزایش دهد، آنگاه این پدیده نیز همان آثار سوء افزایش هزینه مبادله را خواهد داشت. در بخش قبلی، تکدی و مسأله ازدحام مورد بررسی قرار گرفت. می‌توان ادعا نمود که تکدی با دامن‌زدن به ازدحام در یک منطقه خاص می‌تواند هزینه مبادله را افزایش دهد. شاید این بحث در منطقه‌ای همانند بازار تعاون که محل تجمع و تردد افراد زیادی از جمله متکدیان است بیشتر قابل تمثیل باشد. در شرایطی که متکدیان به بازار هجوم می‌آورند و در معرض افراد مبادله‌کننده در بازار قرار می‌گیرند، از آنجایی که مردم جامعه ما تحت تأثیر معنویات اسلام قرار دارند و لزوم کمک به هم‌نوع را درک می‌کنند، لذا به درخواست متکدیان به منظور کمک پاسخ مثبت داده و مبلغی را تحت عنوان صدقه (یا هر نوع کمک دیگر) به آنها می‌پردازند. این هزینه‌ای است که افراد در ضمن مبادله کالا متحمل آن می‌شوند و جزیی از قیمت کالا نیست. بنابراین، کمک به متکدیان نیز در زمره هزینه‌های مبادله قرار می‌گیرد و آثار و پیامدهای وجود هزینه مبادله بر آن مترتب می‌شود. بر این اساس، چارچوبی ارائه می‌گردد که پیامدهای این مسأله را به نمایش می‌گذارد. دو مرکز فروش و مبادله در نظر گرفته می‌شوند که در دو سر یک بازار که به شکل یک مسیر مستقیم است، قرار دارند. شکل (۱) این وضعیت را نشان می‌دهد (مک کول و همکاران، ۱۹۹۵).

شکل ۱. بازار خطی

1. Transaction Cost

در این بازار به تعداد M نفر به طور یکسان توزیع شده‌اند و در آن ساکن هستند. قیمت یک کالای فرضی که هر بنگاه اقتصادی عرضه می‌دارد برابر p_j است که در آن $j=1,2$ بوده و بیانگر تعداد مراکز فروش (بنگاه) است. هر فرد در فاصله‌ای از مرکز فروش یک قرار دارد که این مسافت با $z \in [0,1]$ نشان داده می‌شود. $z=0$ به این معناست که فرد دقیقاً در مرکز ۱ قرار دارد و $z=1$ بیان‌گر آن است که فرد موردنظر در مرکز دو قرار دارد. بنابراین، طول این مسیر برابر یک (کیلومتر) یا هر بعد مسافت دیگر در مقیاس واحد) است.

شکل ۲. تصمیم افراد برای خرید

اگر t ، هزینه یا عدم مطلوبیت هر واحد مسافت طی شده توسط مصرف‌کننده در حرکت به سوی بنگاه زیاده‌دور شدن از آن باشد، هزینه کل خرید یک واحد کالا از مرکز j برای فردی که در فاصله z از آن قرار دارد برابر با $p_j + tz$ خواهد بود. در نقطه مقابل هزینه، منفعت ناخالص حاصل از مصرف هر واحد کالا قرار دارد که با v نشان داده می‌شود. اکنون فرد تصمیم می‌گیرد که خرید را انجام بدهد یا خیر و اگر می‌خواهد اقدام به این کار کند به کدامیک از دو مرکز فروش مراجعه نماید. شکل (۲) این مسأله را حل می‌کند.

در شکل (۲) افرادی که تا فاصله z_1 از مرکز یک قرار دارند به این مرکز مراجعه نموده و مبادلات خود را انجام می‌دهند، چرا که برای آنها منفعت حاصل از خرید کالا بیش از هزینه آن است $(v > p_1 + tz)$. افرادی که در فاصله z_2 تا مرکز فروش دو قرار دارند، از مرکز دو خرید می‌کنند، زیرا برای آنها $(v > p_2 + t(1-z))$ است. اما افرادی که در فاصله z_1 تا z_2 قرار دارند

هیچگونه خریدی انجام نمی‌دهند و وارد بازار نمی‌شوند، زیرا منفعت حاصل از خرید از هر مرکز فروش برای آنها کمتر از هزینه مترتب بر آن است.

اکنون می‌توان اثر سوء افزایش هزینه مبادله به واسطه حضور قابل توجه متکدیان و کمک افراد حاضر در بازار به آنها را نشان داد. اگر در پی این مسأله افرادی که در فاصله ۰ تا z_1 قرار دارند دریابند که هزینه هر واحد مسافت طی شده (t) برای آنها افزایش می‌یابد، آنگاه منحنی $p_1 + tz$ حول نقطه p_1 به سمت چپ (خلاف جهت عقربه‌های ساعت) گردش می‌کند و لذا نقطه z_1 به سمت چپ وضعیت گذشته خود منتقل می‌شود. همچنین، افرادی که در فاصله z_2 تا یک قرار دارند شاهد چرخش منحنی $p_2 + t(1-z)$ حول نقطه p_2 به سمت راست (در جهت عقربه‌های ساعت) خواهند بود و در نتیجه نقطه z_2 در سمت راست وضعیت قبلی خود قرار می‌گیرد. این بدان معناست که اکنون فاصله z_1 تا z_2 که بیانگر عدم خرید است بیشتر شده و لذا تعداد افرادی که اقدام به ورود به بازار و انجام مبادله نمی‌کنند افزایش یافته است.

بحث نظری فوق حکایت از آن دارد که گسترش تکدی‌گری از جمله عوامل مؤثر بر افزایش هزینه مبادله بوده و لذا باعث کاهش سطح مبادلات اقتصادی و از رونق افتادن کسب و کار می‌گردد.

۴. نمونه، موقعیت بازار و محدودیت‌های تحقیق

جامعه آماری در تحقیق صرفاً کسبه حاضر در بازار سنتی تهران هستند که برای بدست آوردن برآوردی از حجم نمونه نیاز به جمعیت آنها بود که متأسفانه چنین آماری موجود نبوده است. بنابراین به منظور استفاده از تعداد قابل اتکایی مشاهده نمونه‌ای شامل ۴۰۰ نفر از کسبه تهیه گردید. بازار تهران بخش قابل توجهی از منطقه ۱۲ شهرداری تهران را در بر گرفته است. برای کسب اطلاعات مربوط به کسبه منطقه بازار مورد نظر بوده است و به سایر بخش‌های منطقه ۱۲ مراجعه نشده است. بازار تهران در محدوده میان خیابان‌های مولوی از جنوب، مصطفی‌خیمینی از شرق، ۱۵ خرداد از شمال و خیابان خیام از غرب قرار دارد. این محدوده در ناحیه ۳ منطقه ۱۲ قرار گرفته است.

بی‌تردید بدست آوردن داده‌ها از طریق مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه در هر زمینه‌ای که باشد با مشکلاتی از جمله همکاری نکردن اعضای جامعه آماری همراه است. دو مشکل بر سر راه جمع‌آوری داده‌ها از کسبه بازار وجود داشت. یکی مربوط بود به اعتصاب کسبه بازار در اعتراض به نرخ بالای مالیات که باعث گردید به طور غیرمنتظره‌ای جمع‌آوری اطلاعات با وقفه روبرو شود. مسأله دیگر که بی‌ارتباط با مشکل اول نبود دید منفی برخی از کسبه نسبت به گروه پرسشگر بود چرا که تصور می‌کردند افراد گروه تحقیق به سازمان‌های دولتی مانند اداره مالیات و غیره تعلق

دارند. در هر صورت پرسشنامه‌های^۱ تکمیل شده در تعداد مشخص شده نمونه‌ها که پیشتر ذکر گردید، اطلاعاتی را ارائه کرده‌اند که در ذیل مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.^۲

۵. یافته‌ها

در ابتدا مناسب است که دیدگاه کسبه در زمینه عوامل بروز تکدی‌شناسایی گردند. بدین خاطر دو گزینه کلی مدنظر قرار گرفت که یکی تکدی را صرفاً به عنوان یک شغل همانند سایر مشاغل مطرح می‌نمود و دیگری آن را به دلیل فقر می‌دانست. دلیل انتخاب فقر به عنوان یک گزینه آن است که فقر به نوعی نیازمندی فرد متکدی را نشان می‌دهد که خود این نیاز دلایل مختلفی دارد همانند بیکاری، بیماری، معلولیت، بی‌سرپرستی و غیره. به عبارت دیگر، هدف پرسش اول آن است که میان نیاز واقعی و تظاهر به نیازمندی از دید کسبه تمایز صورت گیرد. نتایج در جدول (۱) ارائه شده است.

غالب کسبه بازار بر این عقیده‌اند که متکدیان تکدی را به عنوان حرفه خود برگزیده‌اند و آنها واقعاً نیازمند نیستند. البته کسبه بازار براساس آنچه در ظاهر رفتاری متکدیان مشاهده کرده‌اند اینگونه ابراز عقیده کرده‌اند. این دیدگاه کسبه دلالت بر آن دارد که متکدیان به صورت حرفه‌ای و در قالب گروه‌هایی اقدام به تکدی‌گری می‌کنند و این موضوع از مطالبی که به صورت تشریحی ارائه کرده‌اند نیز قابل تشخیص است.

جدول ۱. نظر کسبه در مورد علل تکدی‌گری

درصد	فراوانی	
۷۱/۲۵	۲۸۵	تکدی به عنوان شغل
۲۱/۵	۸۶	تکدی به دلیل فقر
۷/۲۵	۲۹	هر دو مورد
۱۰۰	۴۰۰	جمع

مأخذ: نتایج تحقیق.

آن دسته از کسبه که هر دو مورد را پاسخ داده‌اند، در واقع بر این باور بوده‌اند که هر چند نیاز و فقر عاملی برای بروز پدیده تکدی است اما متکدیان اکنون تکدی را به عنوان شغل خود برگزیده‌اند و آن را به سایر فعالیت‌ها ترجیح می‌دهند.

۱. سؤالات پرسشنامه در قسمت پیوست ارائه شده است.

۲. تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای از طریق نرم افزار STATA صورت گرفته است.

پرسش‌های دوم و سوم در ارتباط با یکدیگر هستند. هدف از این دو پرسش آن است که مشخص شود آیا تکدی یک پدیده مورد مشاهده روزمره برای کسبه در بازار است و اگر اینگونه باشد چه تعداد متکدی هر روز به یک فرد کاسب در بازار مراجعه می‌کنند. نتایج حکایت از این دارند که نزدیک به ۸۴ درصد کسبه هر روز با پدیده تکدی مواجه می‌شوند و بیشترین فراوانی در زمینه مشاهده و مراجعه متکدیان حدود ۵ و ۱۰ متکدی در هر روز است و متوسط تعداد متکدیان که همه روزه به هر کاسب مراجعه می‌کنند برابر با ۱۱ نفر است. به منظور شناسایی میزان کمک به متکدیان پرسش چهارم مطرح گردیده است. ۳۳۳ نفر از کسبه میزان کمک به متکدیان را ذکر کرده بودند که جدول (۲) اطلاعاتی را در این زمینه ارائه می‌کند.

جدول ۲. میزان کمک روزانه کسبه بازار به هر متکدی

میزان کمک (ریال)	فراوانی	درصد
صفر	۲۹	۸/۷۱
۱۰۰۰ و کمتر	۵۰	۱۵/۰۲
۱۰۱۰ تا ۲۰۰۰	۶۲	۱۸/۶۲
۲۰۱۰ تا ۳۰۰۰	۳۲	۹/۶
۳۰۱۰ تا ۴۰۰۰	۲۷	۸/۱
۴۰۱۰ تا ۵۰۰۰	۵۱	۱۵/۳۲
۵۰۱۰ تا ۱۰۰۰۰	۶۳	۱۸/۹۲
بالاتر از ۱۰۰۰۰	۱۹	۵/۷
متوسط کل	۵۷۳۲	

مأخذ: نتایج تحقیق.

سبحانی و مهربانی (۱۳۸۶) در تحلیلی نظری نشان دادند که انفاق به فرد نیازمند با انگیزه کسب رضای خدا منجر به افزایش رفاه اجتماعی می‌گردد. بنابراین، مناسب می‌نمود که انگیزه کسبه در کمک به متکدیان نیز از آنها پرسش گردد. جدول (۳) اطلاعاتی را در این زمینه ارائه می‌سازد.

جدول ۳. انگیزه کسبه در کمک به متکدیان

رضای خدا	رفع فقر	از روی اجبار	سایر
۱۷۹	۶۵	۷۴	۳۸
۵۶/۲۸	۲۰/۴۴	۲۳/۲۷	۱۱/۳۴

مأخذ: نتایج تحقیق.

۳۵۶ نفر در رابطه با انگیزه خود اظهار نظر کرده‌اند که غالب آنها رضای خدا را دلیل اصلی کمک به متکدیان عنوان کرده‌اند. این مسأله نشان می‌دهد که با اتکا به مطالعه سبحانی و مهربانی (۱۳۸۶) کمک به متکدیان می‌تواند تا حدودی به منزله افزایش رفاه اجتماعی در منطقه به حساب آید. ۳۸ نفری که گزینه سایر را انتخاب کرده‌اند انگیزه‌هایی همانند سریع‌تر رفتن متکدیان، عادت، دلسوزی، رفع مزاحمت، رو در بایستی و مسائل شخصی و محرمانه را مطرح نموده‌اند و عده‌ای نیز پاسخی نداده‌اند.

آخرین پرسش که از کسبه بازار به عمل آمده است برای بررسی پیامدهای تکدی‌گری در بازار طراحی شده است که از حیث مسائل اقتصادی و آزمون فرضیه مورد نظر حائز اهمیت خواهد بود. جدول (۴) نظر کسبه بازار را در مورد این موضوع که تکدی‌گری مانعی برای کسب و کار است یا خیر نشان می‌دهد.

جدول ۴. تکدی‌گری به عنوان مانع کسب و کار

درصد	فراوانی	
۵۹/۷۵	۲۳۶	بله
۴۰/۲۵	۱۵۹	خیر
۱۰۰	۳۹۵	جمع

مأخذ: نتایج تحقیق.

قریب به ۶۰ درصد کسبه اعتقاد دارند که تکدی‌گری مانعی برای کسب و کار آنها در بازار است. در چارچوب نظری تدوین یافته، تکدی‌گری به مثابه رفتاری در جهت افزایش هزینه مبادله در نظر گرفته شد و نشان داده شد که از لحاظ نظری، تکدی‌گری با افزایش هزینه مبادله منجر به کاهش سطح مبادلات می‌گردد. برای آزمون چنین فرضیه‌ای از الگوی لجیت^۱ استفاده می‌شود. در این الگو، مانع بودن تکدی برای کسب و کار به عنوان متغیر وابسته مجازی در نظر گرفته می‌شود به گونه‌ای که در صورت مانع بودن تکدی متغیر وابسته مقدار یک را اختیار می‌کند و در غیر اینصورت برابر صفر خواهد بود. تعداد متکدیان مشاهده شده که به کسبه بازار مراجعه کرده‌اند به عنوان متغیر توضیحی لحاظ گردیده است. احتمال اینکه تکدی‌گری مانع کسب و کار باشد با P_i و تعداد متکدیان با N_i نمایش داده شده‌اند. معادله رگرسیونی ابتدایی به صورت ذیل است (گجراتی، ۱۳۷۸).

$$P_i = E(Y=1 | n_i) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_1 + \beta_2 n_i)}} \quad (1)$$

که در آن، $Y=1$ حالتی است که تکدی‌گری مانع کسب و کار باشد و e مبنای لگاریتم طبیعی است. برای سهولت بحث رابطه (۱) را به صورت ذیل بازنویسی می‌کنیم:

$$P_i = \frac{2}{1 + e^{-x_i}} \quad (2)$$

که در آن، $X_i = \beta_1 + \beta_2 n_i$ است. معادله (۲) به تابع توزیع تجمعی لوجیستیک^۱ معروف است. در این تابع متغیر P_i بین صفر و یک تغییر می‌کند و در واقع احتمال وقوع حادثه بوده، به این معناست که تکدی‌گری مانعی برای کسب و کار است. اکنون با استفاده از معادله (۲) و بدست آوردن عدم احتمال وقوع حادثه $(1 - P_i)$ می‌توان معادله رگرسیونی نهایی را به صورت ذیل در نظر گرفت.

$$\ln\left(\frac{P_i}{1 - P_i}\right) = \beta_2 + \beta_2 n_i + u_i \quad (3)$$

نتایج برآورد معادله (۳) به روش حداکثر راستنمایی^۲ در جدول (۵) به اختصار ارائه گردیده است.

جدول ۵. تکدی‌گری و ممانعت از کسب و کار

متغیر مستقل	ضریب	آماره z
جزء ثابت	-۰/۰۱۵	-۰/۱
تعداد متکدیان	۰/۰۴۱	۳/۱۹

مأخذ: نتایج تحقیق.

متغیر وابسته در معادله (۳) و جدول (۵) نسبت احتمال مانع بودن تکدی‌گری برای کسب و کار به مانع نبودن آن است. براساس برآورد به عمل آمده ضریب متغیر تعداد متکدیان مقدار مثبت بوده، از لحاظ آماری نیز در سطح ۱ درصد معنادار است. این نتیجه مطابق با فرضیه و بحث‌های نظری ارائه شده است و نشان می‌دهد که هرچه بر تعداد متکدیان افزوده می‌گردد احتمال آنکه فعالیت اقتصادی کسبه بازار با اختلال روبرو شود نیز افزایش می‌یابد. چنین اختلالی می‌تواند یا به صورت منصرف شدن افراد از انجام مبادله در بازار باشد و یا همانگونه که برخی از کسبه بیان داشته‌اند متکدیان با حضور در محل کسب به سماجت برای دریافت وجه نقد می‌پردازند و لذا مانع

1. Cumulative Logistic Distribution Function
2. Maximum Likelihood

رسیدگی هرچه بیشتر کسبه به فعالیت خود می‌شوند. این نتیجه دلالت بر آن دارد که در صورت کاهش تکدی‌گری در سطح بازار امکان افزودن بر مبادلات اقتصادی و لذا رفاه اقتصادی مهیاتر می‌گردد. بنابراین، می‌توان ادعا نمود که پدیده تکدی‌گری نیز از جمله عوامل مؤثر بر رونق اقتصادی است.

۶. نتیجه‌گیری

گسترده‌گی دامنه پیامدهای آسیب‌های اجتماعی باعث شده است تا نتوان میان رفتارها و پدیده‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه خط و مرز ترسیم نمود. گسترش جوامع و پیچیده‌تر شدن رفتارها منجر به آن شده است تا مسائل اجتماعی و اقتصادی بعضاً رابطه علت و معلولی دوطرفه داشته باشند به این ترتیب که ضعف اقتصادی می‌تواند به بروز و شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی منتهی گردد و در عین حال معضلات اجتماعی ایجاد شده نیز آثار سوئی برای عملکرد اقتصادی داشته باشند.

مطالعه حاضر به بررسی جنبه خاصی از پیامدهای تکدی‌گری به عنوان یکی از ناهنجاری‌های اجتماعی پرداخته است. هدف اصلی این مقاله شناخت اثر شیوع هرچه بیشتر تکدی‌گری بر سهولت کسب و کار و لذا میزان مبادلات در بازار تهران واقع در منطقه ۱۲ بوده است. در حالی که بحث‌ها و استدلال‌های نظری حاکی از این است که افزایش هزینه مبادله به کاهش سطح مبادلات اقتصادی منجر می‌گردد. در بررسی صورت گرفته مشخص گردید که می‌توان تکدی‌گری را به عنوان عاملی برای دشواری بیشتر کسب و کار قلمداد نمود و از این رو می‌توان تکدی‌گری را یکی از مصادیق هزینه مبادله در نظر گرفت که باعث کاهش عملکرد اقتصادی می‌شود. از آنجایی که رونق اقتصادی یک جامعه از مهم‌ترین شاخص‌های رفاه اجتماعی محسوب می‌گردد، بنابراین شیوع تکدی‌گری از ابعاد وسیع‌تری نسبت به آنچه در ظاهر به نظر می‌رسد برخوردار است و در کاهش رفاه جامعه دخیل خواهد بود.

منابع

ساروخانی، باقر و همکاران (۱۳۷۷)، *دربیزگان: پژوهشی در شناخت تکدی در شهر تهران*، مؤسسه نشر کلمه. سبجانی، حسن و وحید مهربانی (۱۳۸۶)، "بررسی تأثیر انفاق بر نابرابری درآمدها در ایران"، *فصلنامه اقتصاد اسلامی*، شماره ۲۷.

گجراتی، دامودار (۱۳۷۸)، *مبانی اقتصادسنجی*، مترجم: حمید ابریشمی، انتشارات دانشگاه تهران.

متوسلی، محمود (۱۳۸۲)، توسعه اقتصادی؛ مفاهیم، مبانی نظری، رویکرد نهادگرایی و روش‌شناسی، انتشارات سمت.
مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی (۱۳۸۹)، نقشه راهنمای منطقه ۱۲ تهران، ویرایش سوم، چاپ هامون.
منتظر قائم، مهدی (۱۳۸۶)، تکدی‌گری در ایران، انتشارات سلمان.

Gillin, J.L. (1929), "Vagrancy and Begging", *The American Journal of Sociology*, Vol.35, No.3, PP.424-432.

Mas-Colell, Andreu, & Michael D. Whinston & Jerry R. Green (1995), "Microeconomic Theory", Oxford University Press, New York, Oxford.

Sumner, Andrew & Michael Tribe (2004), "The Nature of Epistemology and Methodology in Development Studies: What Do We Mean by Rigor?", DSA Annual Conference, Church House, London.